

II. Dwars door Turkije.

Na in Istanbul afscheid genomen te hebben van Hein, Willem, Jan en Jaap, vertrok de rest van het gezelschap per nachttrein-wagonlitz richting Ankara, waar 's morgens vroeg al een tweetal huurauto's gereed stond voor een tocht van twee weken door het midden en zuiden van Turkije. Een reis die ons zou voeren over de Anatolische Hoogvlakte naar de Goksü-delta aan de Middellandse Zee, de Belenpas vlak bij de Syrische grens, het berggebied van de Nemrut Dagi in Westelijk Koerdistan om via het maanlandschap van Göreme weer terug te keren naar Ankara. Een mengeling van vogeltjes kijken en cultuur opdoen in fascinerende landschappen. Veel valt er te vertellen over deze reis. De enorm gastvrije bevolking. De stoffige, woestijnachtige en bovenal warme Anatolische Hoogvlakte. De zonsopkomst bovenop de Nemrut Dagi, waar eeuwenoude standbeelden en een reusachtige piramide op de top van een 2300 meter hoge berg staan, die tot 1953 verborgen bleven voor westerse ogen. Het zoeken naar het vogelrijke Amik-meer bij de Belenpas; een meer dat niet meer bleek te bestaan. Vreemde -voor ons exotische- vogels als de Gestreepte Prinia, Levant Bulbul, Maskerklauwier, Steppenkiekendief, Bonte IJsvogel, Finch Tapuit, enz. Het Ibrahim-complex in Urfa met zijn heilige karpers, waar in de buurt Abraham geboren zou zijn. Een oversteek met de auto over de Euphraat op een soort wonderlijk vlot. Veel valt er te vertellen van dit wonderlijke land waar al zeventienduizend jaar geleden de eerste steden werden gesticht en Alexander de Grote bij Iskendrun de Perzen definitief versloeg. Overal zijn overblijfselen te vinden van oude beschavingen die hier elkaar hebben opgevolgd. Opgravingen van Hetitische en Assyrische steden uit 1800 v.Chr., de Nemrut Dagi, centrum van het koninkrijk Kommagene, Griekse steden en tempels. In het puimsteen uitgehakte steden waar tienduizenden christenen zich rond 900 na Chr. verscholen voor de mohammedanen. Oude Ottomaanse en Seldsjukische moskeeën en zelfs oude kruisvaardersburchten. Nergens zijn zoveel overblijfselen te vinden van oude beschavingen als juist hier in centraal Turkije. Het is daarom onmogelijk in een klein stukje voor de Strandloper alles over dit land te vertellen. De aandacht zal voornamelijk uit gaan naar de vogels die we in Turkije gezien hebben. Een paar korte impressies van onze reis maken hopelijk iets duidelijk van waarom wij misschien volgend jaar weer terug zullen gaan.

De Goksü-delta.

We worden die ochtend gewekt door Cees, die enthousiast "aha!" staat te roepen en die op zijn ochtendwandeling de meest vreemde vogels heeft gezien. Wat slaperig doen wij de deur van ons appartement open en luisteren naar zijn relaas. "Ja, dan moet je maar wat vroeger opstaan.", klinkt het niet geheel van leedvermaak ontdaan uit zijn mond. Na enig doorvragen blijkt hij een Draaihals, een Blauwe Rotslijster, een bleke klauwier en een soort merel met een gele stuit gezien te hebben. Als later Frank en de andere Kees zich aan de ontbijttafel vervoegen, krijgen we wat meer te horen: de klauwier blijkt een Maskerklauwier te zijn en de merel een Levantbulbul. Het ontbijt verder maar het ontbijt latend spoeden ondergetekenden ons naar de vermeende vogeloase in de achtertuin van de burens. En inderdaad: alle vier genoemde soorten schijnen daar het ideale biotoop gevonden te hebben. Waar maak je zoets nog mee? Vijf minuten later, onder het genot van een vers gezette kop "cay", gekregen van de burens, bespreken we de plannen van die dag. Mirjam en Peter besluiten er een zwendagje van te maken- de Middellandse Zee ziet er inderdaad wel erg aantrekkelijk uit bij een buitentemperatuur van 34 graden. De rest gaat in één auto de Goksü-delta in. Het grootste gedeelte van het oorspronkelijke delta-gebied is in cultuur gebracht, maar het nog overgebleven deel blijkt een fantastisch vogelgebied te zijn. In de étangs, enigszins vergelijkbaar met de Camargue, fou-rageren Kleine en Grote Zilverreigers, Ralreigers, Flamingo's, Witte Pelikanen en een groep zeer schuwe eenden. De Griel jagen we op uit het steppeland-schap als we een stuk langs de oever gaan lopen. Kleine Klapekster en Maskerklauwier zitten op de telefoondraden. Een Bonte IJsvogel laat zich schitterend zien als we bij het water zijn gekomen. Overal in de lucht vliegen

Roodpootvalken en ook een Aasgier komt even kijken. Een drietal Zwarte Ooievaars vliegt over. In de ruigten rondom de katoenvelden barst het van de Gestreepte Prinia's, een klein onogelijk vogeltje met een veel te lange staart. Wat verderop komen we een valkenier tegen. Met een Sperwer vangt hij Kwartels. Vol trots poseert hij voor de camera's en vraagt of we hem een foto willen opsturen. De mensen zijn hier erg arm, maar enorm gastvrij. Een boerenkar stopt, als we uitgeput van de warmte en van het stof onder een boom wat eten en uitrusten. Een vrouw geeft ons twee watermeloenen en de boerenwagen gaat weer verder. Wij zijn immers gast!

De Belenpas.

In Istanbul hadden we fantastische verhalen over dit trekpunt gehoord van een groep Nederlanders. Ze zijn er één dag geweest en hebben in enkele uren duizenden roofvogels en ooievaars zien overtrekken. Als wij er komen, staat de zon er hoog aan de lucht en waait de wind uit de verkeerde hoek. Even is er rond één uur roofvogeltrek. Op een heuvel gezeten, krijgen we van zeer dichtbij enkele Schreeuwarenden en Slangenarenden te zien. Een groep van ca 300 Zwarte Ooievaars trekt dichtbij door. Dan is de trek afgelopen. De Levantbuulbuul is hier massaal vertegenwoordigd. Ook de Grijs Gors laat zich goed zien. Cees moet de favoriete geit van de geitenhoeder fotograferen, waarna de man zeer geïnteresseerd blijkt te zijn in Hollands geld. Cees tuint er niet in en de kudde trekt weer door.

Na enkele dagen, als blijkt dat het weer toch niet zal veranderen, vertrekken we naar het berggebied van de Nemrut Dagi. Dit is het westelijkste woongebied van de Koerden, een volk dat klem is geraakt tussen vier landen.

De Nemrut Dagi.

Hoogtepunt van de vakantie was wel het gebied rondom het plaatsje Kahta. Dit is het centrum van het neo-hittitische koninkrijk van Kumulu, dat in de Griekse en Romeinse tijd Kommagene heette. Op de hoogste berg van het gebied verwezenlijkte koning Antiochos van Kommagene (69-34 v.Chr.) zijn graftombe. Een 160 meter hoge tumulus, met een doorsnede van 150 meter, die uit miljoenen met de hand gehakte keitjes bestaat. Aan drie zijden wordt deze grafheuvel omzoomd door brede, in de rotsen uitgehouwen terrassen. Op twee van die terrassen staan enorme beelden.

Het moet een immens karwei geweest zijn, om boven op deze berg (2300 m. hoog) zoiets aan te leggen. De sculpturen van de Nemrut Dagi hebben zich nooit een plaats kunnen verwerven onder 's werelds grote monumenten; omdat de "buitenwereld tot 1953 onbekend was met het bestaan ervan. De schaarse bevolking wist dat er zich daarboven "iets" bevond, maar dat daar 5 uur moeizaam voor geklommen moest worden. Eerst in 1953 neemt men de mededeling dat daarboven "iets" is, serieus en wordt er een expeditie heengemaakt. De mededeling dat op één van de toppen van de Anti-Taurus één van de grootste kunstwerken van de mensheid is ontdekt, komt als verrassing. Nu, dertig jaar later is het gebied voor het toerisme ontsloten en is het mogelijk om met een terreinwagen vlak onder de top te komen. Toeristisch is het er verder gelukkig niet. Een paar Koerden verkopen enige honderden meters onder de top wat Koerdische tapijten en er is een stenen hut waar je een kop verse thee kan krijgen. We zijn al voor zonsopkomst boven op de top, samen met onze Koerdische gids Recep. Het is er ijskoud en van een piramide of beelden is nog maar weinig te zien. De sterrenhemel is ongelooflijk. Miljoenen sterren zijn met het blote oog te zien. Het is niet verwonderlijk dat de astronomie uit het midden-oosten stamt. Langzaam komt de zon op, en een schitterend schouwspel ontpopt zich voor onze ogen. In de verte stroomt de Euphraat, we staan hier op de hoogste berg in de omgeving. Achter ons worden nu de contouren van de enorme steenpiramide en de 16-meter-hoge beelden zichtbaar. Door aardbevingen en verwerking ('s winters vriest het hier vele graden onder nul en ligt er een dik pak sneeuw) zijn de hoofden van de beelden naar beneden komen rollen. Onwezenlijk staan ze nu op de twee terrassen: Zeus, Apollo, Hercules en een paar Perzischegoden. Ook de kop van Atiochus is erbij. De uren vliegen om. Op de

berg zitten enkele Strandleeuweriken, maar niemand heeft er echt aandacht voor. Na een 80 (!) km lange tocht komen we weer terug in de bewoonde wereld. Zeer onder de indruk!

We maken ook nog een toer in de omgeving. Recep brengt ons in de meest vreemde oorden. Hij heeft gehoord en gemerkt dat we naar vogels kijken; in elk dorp moeten we nu de plaatselijke duiventil, de kippenhokken en de gevangen aziatische Steenpatrijzen zien, die men als lokvogels gebruikt voor de jacht. Recep weet ook nog wel enkele meren bij de Euphraat, waar veel vogels zijn volgens hem. Zo ontdekken we nieuwe vogelgebieden, die nog niet in de literatuur over Turkije bekend zijn. Frank weet door de ontdekking van twee Bonte IJsvogels het verspreidingsgebied van deze soort enige honderden kilometers te verleggen. Ook de Kwak hoort hier niet voor te komen. Twee grote groepen van deze vogels vliegen echter boven de Euphraat. Een Visarend komt even langs en eindelijk zien we ook de Steppenkiekendief. Voor Recep heeft die onzin nu lang genoeg geduurd en hij maant ons tot verder rijden. Het is zijn land en we moeten dan ook alles zien. Als we afscheid nemen van Recep en van zijn gebied, spreken we af om nog eens terug te komen. Recep zal ons dan, niet als betaalde gids verderop Koerdistan laten zien. We zullen hopen, dat daar nog eens iets van komt.

Kurbagameer.

De baggeraars hebben hun machines stilgezet en nodigen ons uit om een kop "cay" te komen drinken. Met gemengde gevoelens accepteren we dit aanbod. Gemengde gevoelens, omdat deze eenvoudige mensen bezig zijn om één van de belangrijkste broed- en trekgebieden in Eurazië droog te leggen. Duizenden Flamingo's broeden hier of verzamelen zich hier in het najaar. We zijn er midden oktober en uit het noorden komen grote groepen Kraanvogels. Honderden zijn het er. In de literatuur is hier niet veel van bekend. Op het meer zitten vele tienduizenden eenden. Door de zinderende lucht zijn ze niet goed te determineren. Twee Zwartbuikzandhoenders vliegen op als we met de auto langskomen. In een nabijgelegen meertje zitten 300 Dwergaalscholvers. Nog een jaar of twee, en het Kurbagameer en de hieromheen gelegen Sultanhannimoerassen zijn niet meer en dan zal het fraaiste en belangrijkste vogelmeer van Turkije verdwenen zijn. Overall in Turkije worden de meren voor de landbouw drooggelegd. We vrezen voor de gehele trekroute. Het Amikmeer in het zuiden was er al niet meer; de Goksü-delta nog maar een fractie van wat ze geweest is; de Sehan-delta is in cultuur gebracht en nu wordt ook nog één van de twee zoutmeren drooggelegd. De Flamingo is dan aangewezen op één (overgebleven) gebied. De trekroute van vele vogels zal met honderden kilometers verlegd moeten worden door een verder dor en droog gebied.

Met deze toch wel sombere woorden sluiten we het stukje over onze reis door Turkije af. Veel -voor ons nieuwe- vogelsoorten zijn niet eens aan de orde geweest. De Rotsklevers van Göreme, de Finchtapuit in het berggebied boven Maras, de vreemde leeuweriken, mussen enz. Maar ook de darmklachten die ieder van onze groep vroeger of later wel kreeg, de hitte overdag en de koude in de berggebieden 's nachts; de vele vriendelijke uitnodigingen van de plaatselijke bevolking om bij hun te komen eten of "cay" te drinken; de vrolijke chaos die er in de winkelstraatjes heerste, als er twee auto's vol vreemdelingen arriveerden. Het is een merkwaardig land.

Jan Peter Wiersema

Menko Wiersema

Op de volgende bladzijden treft u tenslotte de waarnemingen aan. Het waarnemingenformulier wordt vanaf heden niet meer bijgevoegd. Er werd weinig gebruik van gemaakt en dan kunnen we ons die kosten en moeite beter besparen. Er ligt nu een stapel waarnemingsformulieren in het Jan Verwey Natuurcentrum. U kunt zoveel meenemen als u nodig hebt.